УДК 378.1:005.7:316.4
DOI https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2026.2.24

А. С. ЛОБАНОВА
доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та соціальної роботи,
Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
Електронна пошта: lobanova-as@ukr.net
http://orcid.org/0000-0003-3852-2675

І. О. ЛИСОКОНЬ
доктор філософії з освітніх, педагогічних наук, доцент,
в. о. завідувача кафедри соціології та соціальної роботи,
Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна
Електронна пошта: lysokon2697@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-1722-1825

ВИЩА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНА ІНСТИТУЦІЯ: СИНЕРГІЯ АГЕНТІВ І СТРУКТУР У КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

У статті здійснено комплексний соціологічний аналіз вищої освіти як соціальної інституції крізь призму взаємодії соціальних агентів і структур у контексті сучасних організаційних перетворень. Обґрунтовано, що в умовах повномасштабної війни, цифровізації, демографічних зрушень та євроінтеграційних процесів система вищої освіти України зазнає глибоких трансформацій, які актуалізують проблему узгодженості між управлінськими структурами, академічною спільнотою та очікуваннями стейкголдерів. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення теорії структурації Е. Гідденса та концепції соціального поля П. Бурдьє, що дозволяє розкрити дуалістичний характер взаємодії агентів і структур у функціонуванні закладів вищої освіти. Визначено, що ефективність функціонування вищої освіти значною мірою залежить від рівня узгодженості між нормативно-управлінськими механізмами, ресурсним забезпеченням і повсякденними практиками учасників освітнього процесу. Виявлено ключові суперечності між управлінськими, академічними та соціальними компонентами системи, які проявляються у напруженні між стандартизацією та академічною автономією, між стратегічною місією університету й прагматичними запитами ринку праці, а також між централізованими управлінськими рішеннями та локальними потребами освітніх спільнот. Доведено, що інституційна дисгармонія знижує інноваційний потенціал ЗВО, ускладнює цифрову трансформацію та послаблює довіру між суб'єктами освітнього процесу. Обґрунтовано, що досягнення інституційної синергії передбачає розвиток партнерського врядування, горизонтальної комунікації, ресурсної збалансованості, організаційної гнучкості та спільної ціннісно-нормативної основи. Підкреслено, що синергія між агентами і структурами сприяє підвищенню ефективності управління університетом, посиленню інноваційного потенціалу, відтворенню людського капіталу, зниженню соціальної нерівності та зміцненню суспільної стійкості. Таким чином, вища освіта постає як ключовий чинник соціальної стабілізації та розвитку в умовах сучасних трансформацій.

Ключові слова: агенти і структури; вища освіта; інституційна синергія; організаційні перетворення; соціальна інституція; університетське врядування; управління вищою освітою; управління освітою.

Поставлення проблеми. Вища освіта в Україні переживає період глибоких організаційних, інституційних та соціокультурних трансформацій, зумовлених процесами глобалізації, цифровізації освітнього простору, демографічними змінами, реформуванням освітньої політики та впливом масштабних зовнішніх викликів. Особливої гостроти ці трансформації набули в умовах повномасштабної війни, спричиненої агресією Російської Федерації проти України, що суттєво вплинула на функціонування закладів вищої освіти, їх кадровий потенціал, матеріально-технічну базу, академічну мобільність та психоемоційний стан усіх учасників освітнього процесу.

Водночас практично всі заклади вищої освіти (далі – ЗВО), навіть у воєнних умовах, продовжують виконувати не лише освітню,

а й важливу соціальну місію. Вони виступають як соціальні інституції, що формують ціннісні орієнтації молоді, забезпечують відтворення та розвиток людського капіталу, підтримують соціальну мобільність, сприяють професійній самореалізації та інтеграції особистості в суспільство. У цьому сенсі вища освіта функціонує як складний соціальний організм, у якому поєднуються структурні елементи та активні суб'єкти (агенти), що взаємодіють між собою в межах певних норм, правил і управлінських практик.

Однак сучасний стан вищої освіти характеризується низкою суперечностей. Однією з ключових проблем є неузгодженість між структурними компонентами системи (адміністративними, академічними, фінансово-економічними, нормативними) та агентами освітнього процесу (здобувачами вищої освіти, науково-педагогічними працівниками, управлінським персоналом). Розбіжність інтересів, різний рівень доступу до ресурсів, недостатня комунікація, формалізація управлінських процедур і бюрократизація процесів часто призводять до виникнення інституційної дисгармонії. Така дисгармонія гальмує впровадження інновацій, ускладнює процеси цифрової трансформації, знижує ефективність управління, породжує опір змінам та зменшує довіру між учасниками освітнього середовища. У результаті потенціал вищої освіти як ключового ресурсу суспільного розвитку реалізується неповною мірою.

За цих умов особливої актуальності набуває потреба у соціологічному осмисленні механізмів взаємодії структур і агентів у системі вищої освіти, виявленні чинників, що стимулюють або, навпаки, блокують інноваційні процеси, а також визначенні умов досягнення інституційної синергії. Аналіз таких механізмів має здійснюватися як на мікрорівні (повсякденні освітні практики, внутрішньоорганізаційна комунікація, академічна культура), так і на макрорівні (державна освітня політика, нормативно-правове забезпечення, соціально-економічний контекст розвитку країни).

Отже постає наукова потреба з'ясування того, яким чином конфігурація взаємодії між структурними елементами та агентами впливає на інноваційний потенціал вищої освіти та її здатність виконувати функцію соціальної стабілізації й розвитку в умовах суспільних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження організаційних змін у системі вищої освіти України останнім часом набули особливої значущості, оскільки це пов'язано з такими викликами, як пандемія COVID-19, повномасштабна російсько-українська війна, яка триває з 2022 р. і орієнтацію українського суспільства на європейську інтеграцію. Звісно, що ці виклики зумовили динамічну структурну та якісну зміну в системі освіти як важливої соціальної інституції.

Аналіз особливостей трасформації системи вищої освіти в умовах воєнного стану зробили співробітники Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» В. Погребняк, О. Дашковська і О. Мельник, акцентувавши увагу на діяльності державних органів управління, ЗВО та освітянської громадськості, спрямованої на протидію втратам, негативним викликам та впливам, оцінці дієвості прийнятих рішень і реалізованих заходів з позицій забезпечення стабільного функціонування системи вищої освіти в умовах воєнного стану та під час повоєнного відновлення. Вони зазначають, що передвоєнні роки, інтегруючись в європейський простір вищої освіти, Україна реформувала власну галузь вищої освіти, досягаючи її зближення з європейською: впровадила цілісну систему забезпечення якості, застосовуючи при цьому загальноєвропейські принципи та механізми [Погребняк, Дашковська, Мельник 2024 : 225]. Однак окремі складові процесу євроінтеграції незавершені, знаходяться в процесі розвитку – структура вищої освіти України (залишилися такі рівні вищої освіти, як молодший бакалавр, доктор наук), не завершене формування докторських студій, створення дослідницьких університетів, як бази наукового забезпечення цих студій, затвердження стандартів вищої освіти зазначеного рівня, освітні програми цього рівня акредитуються без затверджених стандартів. Потребує розширення участь вітчизняних ЗВО у міжнародних освітніх та наукових програмах й врахування цього фактору під час акредитацій. Стримувальними факторами є складний та довготривалий процес вхо-

дження України в ЄС та воєнні дії [Мельник, Погребняк, Дашковська 2023 : 116].

Наслідки впливу російської агресії на систему вищої освіти та напрями її відновлення і трансформації представили Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець у аналітичному звіті «Вища освіта в Україні: зміни через війну». Ґрунтуючись на результаттах експертних опитувань, вони зробили висновок про те, що Україна найближчим часом буде змушена зосередитись у сфері освіти на «подоланні викликів воєнних руйнувань; переосмисленні та виробленні нового бачення системи загалом для забезпечення її всебічного розвитку; створенні позитивних умов для трансформації мережі закладів освіти, яка відповідатиме соціальним та економічним потребам України; підвищенні якості освіти; підтримці забезпечення інноваційного навчального та дослідницького середовища; посиленні співпраці зі стейкголдерами» [Ніколаєв, Рій, Шемелинець 2023 : 89].

М. Житар, проаналізувавши ризики, виклики та стратегічні орієнтири трансформації вищої освіти в період війни та післявоєнного відновлення, дійшов висновку, що існує необхідність формування нової моделі університетської автономії, що поєднує академічну свободу, соціальну відповідальність та адаптивність до екстремальних умов, акцентувавши увагу на важливості розвитку цифрової культури, інклюзивності, підтримки ментального здоров'я, громадянської освіти та сталого розвитку в академічному середовищі [Житар 2025 : 450]. Розідяємо думку науковця, оскільки нові глобальні виклики формують нові вимоги до вищої освіти, зокрема управління її трансформацією і розвитком. Між тим теоретичні напрями удосконалення управління вищою освітою потребують конкретного обґрунтування, зважаючи на організаційно-структурні зміни, глобальні виклики і враховуючи європейський досвід. Тому, **метою цієї наукової розвідки** є виявлення механізмів взаємодії агентів і структур у системі вищої освіти України як соціальній інституції в умовах організаційних перетворень та визначення напрямів посилення їх синергії з урахуванням українського й європейського досвіду. Для досягнення мети необхідно, *по-перше*, розкрити соціологічний зміст взаємодії агентів і структур у функціонуванні вищої освіти як соціальної інституції; *по-друге*, виявити ключові суперечності між управлінськими, академічними та соціальними компонентами системи вищої освіти; *по-третє*, обґрунтувати умови досягнення інституційної синергії як чинника підвищення ефективності функціонування ЗВО.

Результати та дискусії. Соціологічний зміст взаємодії агентів і структур у функціонуванні вищої освіти як соціальної інституції доцільно розглядати у взаємозумовленості організаційних структур управління, інституційних правил та повсякденних практик соціальних акторів, які спільно забезпечують відтворення, адаптацію та розвиток освітньої системи. Звісно, рамки функціонування закладів вищої освіти задають перш за все організаційні структури управління, які активно досліджуються науковцями. Так, О. Кузьмін і О. Мельник визначають їх як «упорядковану сукупність підрозділів, які формують рівні управління, їх взаємозв'язки та забезпечують управління організацією» [Кузьмін, Мельник 2007 : 331]; Л. Скібцька і О. Скібіцький – як «форму системи управління, яка визначає склад, взаємодію та підпорядкованість її елементів» [Скібцька, Скібіцький 2007 : 96], а Н. Дикань і І. Борисенко – як «склад, взаємозв'язки та супідрядність організаційних одиниць апарату управління, які виконують різні функції управління організацією» [Дикань, Борисенко 2008 : 151].

Водночас, В. Дороніна і М. Дорошенко, проаналізувавши різні точки зору підсумовують, що організаційна структура управління визначається як «цілісна ієрархічна система, що складається із сукупності впорядкованих підрозділів та рівнів управління, яка організовує процес комунікації між ними та має на меті забезпечення ефективного процесу функціонування організації через взаємодію складових як із внутрішнім, так і з зовнішнім середовищем організації» [Дорошенко, Дороніна 2019 : 54-55].

У цьому контексті до організаційних структур управління у галузі вищої освіти доцільно віднести як зовнішні інституційно-регулятивні органи, так і внутрішні структури

самих ЗВО, через які відбувається координація освітніх, наукових та адміністративних практик, а їх аналіз з точки зору соціології освіти потребує виходу за межі суто формально-управлінського розуміння. У межах теорії структурації Е. Гідденса організаційні структури управління вищою освітою можуть бути осмислені як правила і ресурси, що одночасно обмежують та уможливлюють дії соціальних акторів.

В галузі вищої освіти такими акторами або агентами змін є як зовнішні, так і внутршін стейкголдери – студенти, науково-педагогічні працівники, керівництво ЗВО, адміністративний персонал, роботодавці, професійні спільноти та інші стейкголдери, які через власні практики, цінності, інтереси й ресурси формують реальний зміст функціонування освітньої інституції. Саме через їхні повсякденні дії, рішення та взаємодії відбувається постійне відтворення інституційного порядку, а також його поступова трансформація. Як підкреслює Е. Гідденс, структура існує не поза дією, а в самій повторюваності соціальних практик, організованих у часі та просторі [Giddens 1984]. З цієї перспективи ректорат, вчена рада, факультети, кафедри, підрозділи забезпечення якості освіти та органи студентського самоврядування постають не просто елементами адміністративної ієрархії, а вузлами структурації, у межах яких, спираючись на нормативні правила, символічні коди й доступ до ресурсів, відтворюють або змінюють усталені моделі функціонування університету.

Водночас у логіці П. Бурдьє систему вищої освіти доцільно розглядати як специфічне соціальне поле, у якому різні групи агентів займають нерівні позиції залежно від обсягу наявного капіталу – культурного, соціального, символічного та організаційного [Bourdieu 1988]. У цьому полі стейкголдери взаємодіють не лише як носії формальних ролей, а як актори, що реалізують власні стратегії, спрямовані на накопичення та конвертацію різних форм капіталу. Організаційні структури управління в такому разі виконують не лише координаційну, а й позиційно-репродуктивну функцію, закріплюючи владні відносини, статусні ієрархії та легітимні способи розподілу ресурсів між учасниками освітнього процесу.

Отже, організаційні структури управління у соціології вищої освіти постають як механізми поєднання структуративної відтворюваності практик (за Е. Гідденсом) і позиційної боротьби в межах соціального поля (за П. Бурдьє), що дозволяє глибше зрозуміти процеси стабільності, змін та інституційного розвитку університетської освіти.

Важливо підкреслити, що взаємодія між організаційними структурами управління і агентами з позицій теорії структурації Е. Гідденса має дуалістичний характер: структури одночасно обмежують і надають можливості агентам, тоді як агенти у своїй повсякденній діяльності відтворюють, модифікують або трансформують самі структури. У галузі вищої освіти це проявляється в тому, що формальні правила організації освітнього процесу визначають межі академічної діяльності, але саме через щоденні практики викладачів, студентів і менеджменту ці правила набувають конкретного змісту, адаптуються до кризових умов або змінюються.

Отже, важливим є те, що ефективність функціонування вищої освіти як соціальної інституції залежить не стільки від формальної досконалості її структури, скільки від рівня узгодженості між нормативними рамками та практиками соціальних агентів. Якщо між ними виникає дисбаланс – наприклад, через бюрократизацію, нерівний доступ до ресурсів, дефіцит комунікації чи недовіру, – це породжує інституційну дисгармонію, що знижує адаптивність та інноваційний потенціал системи. Таким чином, соціологічний зміст взаємодії агентів і структур у вищій освіті полягає у тому, що інституційна стійкість, здатність до інновацій та соціальна ефективність ЗВО є результатом синергії між структурними механізмами управління та активною позицією соціальних агентів, які надають цим механізмам реального функціонального змісту.

Разом з тим в кризових умовах, особливо у воєнний час в системі вищої освіти виникають суперечності між її управлінськими, академічними та соціальними компонентами. Управлінсько-академічні суперечності перш за все пов’язані з напруженням між адміністративно-управлінською логікою та академічною свободою. Управлінський компонент у ЗВО

орієнтований на стандартизацію організаційних та освітніх процедур; підзвітність структурних відділів; контроль результативності (функція навчально-методичних відділів); дотримання нормативних вимог (юридичний відділ); ресурсну оптимізацію. Натомість академічна спільнота, тобто агенти, як відомо, тяжіють до автономії, творчої свободи, гнучкості освітніх практик, дослідницької ініціативи, авторських методик, самоврядування. У результаті виникає конфлікт між класичною академічною природою університету та його управлінським компонентом.

Наступний вимір, а саме академічно-соціальні суперечності проявляються між академічними цілями та соціальними очікуваннями різних груп стейкголдерів. ЗВО мають забезпечувати не тільки фундаментальну фахову підготовку, але й науковий розвиток, формування критичного мислення і виховання громадянських цінностей у своїх здобувачів вищої освіти. Водночас суспільство, ринок праці, громади та роботодавці дедалі більше очікують від випускників швидкої практичної віддачі, вузькопрофесійних компетентностей, гнучкості і адаптивності, практичного досвіду і готовності до дій у умовах криз, вільного володіння іноземними мовами і цифрових навичок. Через це формується суперечність між довгостроковою місією університету й короткостроковим прагматичним соціальним запитом на фахівців.

У контексті неоліберальних трансформацій університету особливої ваги набуває взаємодія структурних обмежень і агентності суб'єктів освітнього процесу. Як підкреслює Р. Шахьяхан, сучасний університет постає як простір, у якому ринкові механізми, режими оцінювання та управлінські практики формують нові інституційні структури, водночас не нівелюючи можливостей академічних агентів до опору, адаптації та переосмислення власних професійних ролей [Shahjahan 2012]. І саме тут виникає третя група суперечностей, яка стосується взаємодії управлінських рішень із соціальними практиками агентів і носить управлінсько-соціальний характер. Управлінські рішення у ЗВО, як і в інших установах, ухвалюються централізовано і мають формально-ієрархічний характер. Хоча сталою практикою є опитування студентів і стейкголдерів щодо особливостей і якості освітнього процесу, однак в умовах дистанційного навчання зворотній зв'язок від студентів до викладачів ослаблений і недостатньо активний.

Унаслідок цього у студентів знижується рівень залученості до змін і довіра до управління, у викладачів зменшується готовність підтримувати організаційні перетворення, а відтак порушується інституційна солідарність. Особливо гостро це виявляється в умовах війни, коли університетське середовище потребує гнучких рішень, горизонтальної комунікації та швидкої адаптації до ризиків. Із соціологічної точки зору ці суперечності є проявом неповної узгодженості між структурними вимогами інституції та практиками соціальних агентів. Якщо управлінські структури надто жорсткі, академічна автономія обмежена, а соціальні очікування не інтегровані у стратегію ЗВО, то формується інституційна дисгармонія, яка блокує інновації, посилює опір змінам, знижує адаптивність системи, ускладнює інтеграцію до європейського простору вищої освіти.

Отже, ключові суперечності між управлінськими, академічними та соціальними компонентами системи вищої освіти мають не лише організаційний, а й глибокий соціологічний характер, оскільки відображають різноспрямовані інтереси агентів, ресурсні асиметрії та різні логіки функціонування інституції. Їх подолання можливе через розвиток партнерського врядування, посилення комунікативної взаємодії та інституційну синхронізацію структурних і агентських практик.

З огляду на вище зазначене, можемо констатувати, що досягнення інституційної синергії у галузі вищої освіти передбачає формування такого типу взаємодії між структурними компонентами закладу вищої освіти та соціальними агентами, за якого організаційні механізми, нормативні рамки, ресурси, управлінські рішення й повсякденні академічні практики не суперечать одне одному, а взаємно підсилюють ефективність функціонування інституції.

Тому, надалі окреслимо ключові умови побудови інституційної синергії на рівні ЗВО:

Узгодженість стратегічного управління з академічною культурою університету. Управлінські рішення мають не лише відповідати нормативним вимогам державної освітньої політики, а й спиратися на реальні потреби викладачів, студентів, дослідницьких колективів та адміністративного персоналу. Лише за таких умов управлінська структура перестає бути зовнішнім контролюючим механізмом і трансформується у внутрішній ресурс розвитку.

Розвиток партнерського врядування та горизонтальної комунікації. Інституційна синергія всередині університету, що проявляється через активну взаємодію стейкголдерів, сприяє більш ефективному виробленню та реалізації рішень. Така внутрішня синергія не лише покращує організаційні процеси університету, а й створює умови для розширення освітніх можливостей і доступу до знань, що, у свою чергу, впливає на соціальну стратифікацію суспільства, зменшуючи соціальну нерівність.

Ресурсна збалансованість структур і агентів. Диспропорція у доступі до фінансових, цифрових, кадрових та інших ресурсів породжує нерівність між суб'єктами освітнього процесу та підсилює інституційні суперечності. В умовах воєнного стану особливої ваги набувають рівний доступ до цифрової інфраструктури, психологічної підтримки, міжнародних програм мобільності, грантових можливостей та безпечного освітнього середовища.

Гнучкість інституційних структур і адаптивність організаційних практик. ЗВО мають бути здатними швидко реагувати на зовнішні виклики. Саме адаптивність дозволяє підтримувати баланс між стабільністю структур та інноваційною активністю агентів

Розвиток спільної ціннісно-нормативної основи. Синергія досягається тоді, коли учасники освітнього процесу поділяють спільні цілі: якість освіти, академічну доброчесність, відкритість до змін, соціальну відповідальність, інклюзивність та орієнтацію на суспільний розвиток. Саме спільність цінностей забезпечує довготривалу стійкість інституції навіть в умовах криз.

Тут доречно згадати думку В. Яценко про те, що «виклики нового часу, гострі соціальні проблеми, зниження довіри суспільства до закладів вищої освіти сформували нову тенденцію – впровадження в світогляд закладів вищої освіти принципів соціально-відповідальної діяльності», яку науковиця визначає як «систему формальних і неформальних норм і правил, що надає безпосередній вплив на основну освітню діяльність закладів вищої освіти, на вибір ними стратегічних і ситуаційних рішень, що обумовлює їх взаємини зі стейкхолдерами, що задає рамки прийняття управлінських рішень і надає ряд інституційних переваг» [Яценко 2021 : 45].

Таким чином, досягнення інституційної синергії у вищій освіті є результатом поєднання стратегічної узгодженості управління, партнерського врядування, ресурсної рівноваги, організаційної адаптивності та спільної академічної культури. Саме така синергія забезпечує здатність ЗВО не лише стабільно функціонувати в умовах суспільних трансформацій, а й виступати активним агентом соціальної стійкості, інновацій та відновлення України.

Висновки. Вища освіта в сучасних умовах постає не лише як система підготовки фахівців, а як складна соціальна інституція, функціонування якої визначається взаємодією структурних компонентів та соціальних агентів. Соціологічний аналіз засвідчив, що ефективність ЗВО безпосередньо залежить від ступеня узгодженості між нормативно-управлінськими механізмами, ресурсною архітектурою системи та повсякденними практиками студентів, викладачів, управлінського персоналу й інших стейкголдерів.

Сучасні організаційні перетворення у сфері вищої освіти України супроводжуються низкою суперечностей між управлінськими, академічними та соціальними компонентами, що проявляються у напруженні між стандартизацією й академічною автономією, між місією університету та очікуваннями ринку праці, а також між централізованими управлінськими рішеннями й локальними потребами. Саме ці суперечності визначають рівень інституційної дисгармонії та впливають на інноваційний потенціал ЗВО.

Досягнення інституційної синергії між організаційними структурами і агентами галузі вищої освіти в Україні можливе за умов стра-

тегічної узгодженості управління, розвитку комунікації, ресурсної збалансованості, організаційної адаптивності та спільної академічної культури. Саме ця синергія забезпечує здатність вищої освіти виконувати функції соціальної стабілізації, відтворення людського капіталу, інноваційного розвитку та посилення суспільної стійкості України в умовах трансформацій, пов'язаних з глобальними ризиками.

Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з емпіричним вивченням практик взаємодії агентів і структур у конкретних ЗВО, зокрема на териоріях, що зазнали впливу воєнних дій, а також із аналізом ролі університетів у відновленні територіальних громад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дикань Н., Борисенко І. Менеджмент. Київ : Знання, 2008. 389 с.
2. Дорошенко М., Дороніна В. Організаційна структура управління: сутність та класифікація. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69). № 5. С. 52–56. DOI: https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-5-10
3. Житар М. Трансформація вищої освіти в період війни та післявоєнного відновлення: ризики, виклики та стратегічні орієнтири. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. №1(15). С. 450–461. URL: https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/549
4. Кузьмін О., Мельник О. Основи менеджменту. Київ : Академвидав, 2007. 416 с.
5. Мельник О., Погребняк В., Дашковська О. Інтегрування української вищої освіти в європейський освітній простір: модель процесу та досягнуті результати. *Електронний журнал «Нові технології навчання».* 2023. № 97. С. 108–120. DOI: https://doi.org/10.52256/2710-3560.97.2023.97.13
6. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. Вища освіта в Україні: зміни через війну»: аналітичний звіт. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-ofWar.pdf
7. Погребняк В., Дашковська О., Мельник О. Трансформація системи вищої освіти України в умовах воєнного стану. *Теорія і методика управління освітою*. 2024. Вип. 68. Том 1. С. 223–228. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.44
8. Скібіцька Л., Скібіцький О. Менеджмент. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 416 с.
9. Яценко В. Соціальна відповідальність закладів вищої освіти як чинник розвитку в умовах структурно-інноваційних перетворень. *Журнал стратегічних економічних досліджень.* 2021. № 2. С. 41–47. DOI: https://doi.org/10.30857/2786-5398.2021.2.4
10. Bourdieu. P. Homo Academicus. California. Stanford, 1988. 367 с. URL: https://monoskop.org/images/4/4f/Pierre_Bourdieu_Homo_Academicus_1988.pdf
11. Giddens A. The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. Berkeley: University of California Press, 1984.
12. Shahjahan R. A. Structure and agency in the neoliberal university. International Journal of Qualitative Studies in Education. 2012. Vol. 25, No. 2. P. 208-211. DOI: http://dx.doi.org/10.1080/09518398.2011.649307

REFERENCES

1. Dikan, N., & Borysenko, I. (2008). Menedzhment [Management] [in Ukrainian]. Kyiv, Ukraine: Znannia.
2. Doroshenko, M., & Doronina, V. (2019). Orhanizatsiina struktura upravlinnia: sutnist ta klasyfikatsiia [Organizational management structure: Essence and classification] [in Ukrainian]. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Ekonomika i upravlinnia, 30(69), 52–56. DOI: https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-5-10
3. Zhytar, M. (2025). Transformatsiia vyshchoi osvity v period viiny ta pisliavoiennoho vidnovlennia: ryzyky, vyklyky ta stratehichni oriientyry [Transformation of higher education during the war and post-war recovery: Risks, challenges, and strategic guidelines] [in Ukrainian]. Yevropeiskyi naukovyi zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsii, 1(15), 450–461. Retrieved from https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/549
4. Kuzmin, O., & Melnyk, O. (2007). Osnovy menedzhmentu [Fundamentals of management] [in Ukrainian]. Kyiv, Ukraine: Akademvydav.
5. Melnyk, O., Pohrebniak, V., & Dashkovska, O. (2023). Intehruvannia ukrainskoi vyshchoi osvity v yevropeiskyi osvitnii prostir: model protsesu ta dosiahnuti rezultaty [Integration of Ukrainian higher education into the European educational space: Process model and achieved results] [in Ukrainian]. Elektronnyi zhurnal "Novi tekhnolohii navchannia", 97, 108–120. DOI: https://doi.org/10.52256/2710-3560.97.2023.97.13
6. Nikolaiev, Ye., Rii, H., & Shemelynets, I. (2023). Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit [Higher education in Ukraine: Changes caused by the war: Analytical report] [in Ukrainian]. Kyiv, Ukraine: Borys Grinchenko Kyiv University. Retrieved from https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-ofWar.pdf

7. Pohrebniak, V., Dashkovska, O., & Melnyk, O. (2024). Transformatsiia systemy vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Transformation of the higher education system of Ukraine under martial law] [in Ukrainian]. Teoriia i metodyka upravlinnia osvitoiu, 68(1), 223–228. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.44

8. Skibitska, L., & Skibitskyi, O. (2007). Menedzhment [Management] [in Ukrainian]. Kyiv, Ukraine: Tsentr uchbovoi literatury.

9. Yatsenko, V. (2021). Sotsialna vidpovidalnist zakladiv vyshchoi osvity yak chynnyk rozvytku v umovakh strukturno-innovatsiinykh peretvoren [Social responsibility of higher education institutions as a development factor under structural and innovative transformations] [in Ukrainian]. Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen, 2, 41–47. DOI: https://doi.org/10.30857/2786-5398.2021.2.4

10. Bourdieu, P. (1988). Homo academicus [in French]. Stanford, CA: Stanford University Press. Retrieved from https://monoskop.org/images/4/4f/Pierre_Bourdieu_Homo_Academicus_1988.pdf

11. Giddens, A. (1984). The constitution of society: Outline of the theory of structuration. Berkeley, CA: University of California Press.

12. Shahjahan, R. (2012). Structure and agency in the neoliberal university. International Journal of Qualitative Studies in Education, 25(2), 208–211. DOi: https://doi.org/10.1080/09518398.2011.649307

A. S. LOBANOVA
Doctor of Sociological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Sociology and Social Work,
Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine
E-mail: lobanova-as@ukr.net
http://orcid.org/0000-0003-3852-2675

I. O. LYSOKON
Ph.D. in Educational and Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of Sociology and Social Work,
Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region, Ukraine
E-mail: lysokon2697@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-1722-1825

HIGHER EDUCATION AS A SOCIAL INSTITUTION: THE SYNERGY OF AGENTS AND STRUCTURES IN THE CONTEXT OF ORGANIZATIONAL TRANSFORMATIONS

This article presents a comprehensive sociological analysis of higher education as a social institution through the lens of the interaction between social agents and structures in the context of contemporary organizational transformations. It is argued that in the context of full-scale war, digitalization, demographic shifts, and European integration processes, Ukraine's higher education system is undergoing profound transformations that highlight the issue of alignment between administrative structures, the academic community, and stakeholder expectations. The theoretical and methodological foundation of the study is based on the provisions of E. Giddens's theory of structuration and P. Bourdieu's concept of the social field, which allows for an exploration of the dualistic nature of the interaction between agents and structures in the functioning of higher education institutions. It has been determined that the effectiveness of higher education largely depends on the level of alignment between regulatory and administrative mechanisms, resource provision, and the everyday practices of participants in the educational process. Key contradictions between the administrative, academic, and social components of the system have been identified, manifesting as tensions between standardization and academic autonomy, between the university's strategic mission and the pragmatic demands of the labor market, as well as between centralized administrative decisions and the local needs of educational communities. It has been demonstrated that institutional disharmony reduces the innovative potential of higher education institutions, hinders digital transformation, and undermines trust among stakeholders in the educational process. It is argued that achieving institutional synergy requires the development of collaborative governance, horizontal communication, resource balance, organizational flexibility, and a shared value-normative foundation. It is emphasized that synergy between agents and structures contributes to improving university management efficiency, strengthening innovative potential, regenerating

human capital, reducing social inequality, and enhancing social resilience. Thus, higher education emerges as a key factor in social stabilization and development amid contemporary transformations.

Key words: agents and structures, higher education, institutional synergy, organizational transformation, social institution, university governance, higher education management, education management.

Дата першого надходження статті до видання: 22.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0